

УДК 378, 22

Мосьпан Наталя Вікторівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

Monavik@ukr.net

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДОСЛІДЖЕННЯ УЧЕНИХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. У статті представлено аналіз педагогічних і соціологічних досліджень європейських учених, у яких розглядаються питання впливу процесів глобалізації, маркетинга та інтернаціоналізації на розвиток вищої освіти в Європейському Союзі, а саме аналіз та відображення наслідків ринкових відносин у вищій освіті. Визначено зовнішні та внутрішні проблеми вищої освіти на сучасному етапі. До яких слід віднести ринкові відносини у вищій освіті, які спрямовані на зміну характеру та ролі вищих навчальних закладів у суспільстві, недосконалість реформ у сфері вищої освіти та відсутність відповідної законодавчої бази, що створює перешкоди для розбудови справжнього Європейського освітнього простору. Перспективи подальшого дослідження проблеми бачимо у висвітленні тенденцій розвитку вищої освіти України в умовах сучасних суспільних змін у дослідженнях українських учених.

Ключові слова: вищі навчальні заклади; вища освіта; глобалізація; інтернаціоналізація; ринкові відносини

Останнім часом у працях економістів, соціологів, філософів, політологів, педагогів проголошується думка про те, що найбільш суттєвою характеристикою сучасного світу є рух гігантських потоків капіталів, товарів, а також людей, що посилює обмін інформацією. Для узагальнення цих процесів застосовується поняття «глобалізація», яке, однак, науковці наповнюють різним змістом.

Майбутнє ВО в умовах таких сучасних суспільних змін як глобалізація, маркетинга та інтернаціоналізація турбує багатьох дослідників, які намагаються визначити певні тенденції її розвитку, вивчаючи та аналізуючи позитивні та негативні наслідки цих процесів в ЄС. **Метою нашої статті** – зробити аналіз педагогічних і соціологічних досліджень закордонних учених, у яких розглядаються питання впливу процесів глобалізації, маркетинга та інтернаціоналізації на ВО в Європейському Союзі.

Можна констатувати, що в Європейському освітньому просторі проблемі глобалізації, маркетинга та інтернаціоналізації ВО присвячено велика кількість праць учених ЄС, що свідчить про значний інтерес дослідників до цього питання. До

таких робіт відносимо дослідження Вейд Дж. (Wade J.), Ганса де Віт (Hans de Wit), Гарбен С. (Garben S.), Квієка М. (Kwiek M.), Лінча К. (Lynch K.) та ін.

Значний інтерес представляє робота польського професора Марека Квієка (Kwiek M.) «Соціальні функції університету в контексті зміни державних / ринкових відносин (глобальні перспективи Європейського Союзу та країн, які приєднуються до ЄС)». Автор висвітлює проблемні питання, з якими стикається ВО країн ЄС та держав, які вступають до ЄС у період глобалізації та змін сучасного світу. Він наголошує, що «сучасна освіта стає більш ринково орієнтованою: більше ринкових відносин, менше регулювання - державні сили стають надзвичайно слабкими» [3, 5].

Із зростанням комерціалізації (маркетизації) ВО ринкові цінності вторгаються у ВНЗ. Надання знань стає просто комерційною операцією. Головний спонсор вищої освіти – держава – сьогодні все рідше має бажання або змогу забезпечити зростаючий сектор ВО потрібними ресурсами. Передбачається, що ВНЗ самі знаходитимуть собі дедалі більшу частку фінансування. Вони повинні все більше мислити по-бізнесовому і все менше – як традиційні освітні установи. За твердженням Марека Квієка від ВО вимагають переходу до приватизації. Під приватизацією політичні аналітики розуміють плавний процес виходу ВО Центрально-Східної Європи з-під опіки держави (повністю фінансованого державою надання освітніх послуг) у напрямку більшого самофінансування [3, 14-15].

На думку автора, глобальною проблемою є масифікація ВО, що призведе до нестримного зростання витрат на освіту й відповідно, до занепаду її якості. Сьогодні традиційний науково-дослідницький університет, який орієнтувався на націю-державу й отримував кошти на своє існування від держави, в більшій частині світу лишився нездійсненою мрією. М. Квієк переконаний, що певні шанси на виживання такий ВНЗ має у незмінних умовах заможних державах ЄС, навіть попри зростання тиску, що випливає з Лісабонської стратегії про нову концептуалізацію ролі університету в «розвиненій економіці знань». Та однак шанси Центрально-Східної Європи набагато гірші, а країнам, які розвиваються загалом важко буде уникнути поточних глобальних тенденцій до маркетизації та, можливо, приватизації

значних частин державної вищої освіти (особливо магістратури й аспірантури) [3, 20].

Основоположне питання полягає в тому, чи зможе держава в часи бездушного глобального економічного змагання фінансувати державні ВНЗ на тому самому рівні й наскільки успішно зможе ВО конкурувати з іншими фінансованими державою послугами. Саме глобалізаційні процеси та міжнародна конкуренція повернули до загальносвітового порядку денного питання про роль держави у сучасному світі.

Таким чином, критичного значення, на думку автора, набуває уміння тримати рівновагу між поглядом, зверненим у минуле, і поглядом, спрямованим у майбутнє, між прийняттям минулого (модерної ідеї університету) і прийняттям майбутнього за опорні точки в дискусіях про становище ВО. Завдання академічної спільноти – не просто аналізувати ці перетворення, а й впливати на них якнайбільше [3, 27].

К. Лінч (Lynch K.), вивчаючи досвід США та Канади, вказує на існування низки негативних наслідків процесу маркетизації у ВО. У своїй роботі «Неолібералізм і маркетизація: наслідки для вищої освіти» автор стурбований, зменшенням державних інвестицій у гуманітарні та соціальні науки, без яких вони не зможуть процвітати, оскільки немає ніяких серйозних альтернатив державному фінансуванню. Тому, якщо держава відступить від збільшення інвестицій освіти в нових професорів та академічні посади в галузі мистецтва та гуманітарних наук, або інвестує на дуже низькому рівні в критичні дисципліни, відбудеться поступове скорочення цього сектора ВО [4, 27].

У своєму дослідженні «Майбутнє вищої освіти в Європі» С. Гарбен (Garben S.), вивчаючи освітні справи Європи, також зазначає, що освітні реформи в ЄС підштовхують ВО в економічний напрям. Держави-члени ЄС прагнуть "економізувати" ВО та впроваджують цей підхід через Ради, дотримуючись Лісабонської стратегії у контексті Болонського процесу. Автор підтримує прагнення рухатися до сильної та єдиної Європи без кордонів для мобільності освіти та брати активну роль у освітній політиці навіть з неекономічних причин. Поширення знань, культурний обмін, комплектація інтелектуальних сил, досягнення більш

ефективного розподілу інтелектуальних ресурсів, створення центрів досконалості, на честь інтелектуальної спадщини Європи й багато інших причин можуть сприяти у справах створення сильної ВО Європи, без повної її залежності від економічного виміру [1, 24].

Проте, як зазначає автор, відсутність сильної правової бази створює перешкоди для розвитку справжньої європейської політики в галузі освіти. Відсутність повноцінної законодавчої компетенції ЄС у цій галузі змушує інститути ЄС підійти до ВО більш опосередковано та вузько, розглядаючи ВО лише з точки зору потреб внутрішнього ринку. С. Гарбен (Garben S.) вважає сумнівним підтримку такого розвитку подій державами-членами ЄС. Розуміючи, що ЄС ставить своєю метою комерціалізацію ВО, держави-члени ЄС побоюються втратити свою освітню автономію, тому вони виступають за проведення цього процесу більш підзвітними та демократичними способами [1, 26].

Ганс де Віт (Hans de Wit) у своїй праці «Інтернаціоналізація вищої освіти в Європі: її оцінка, тенденції та проблеми» обґрунтовує чотири причини процесу інтернаціоналізації ВО: політичні, економічні, соціальні й культурні та освітні. Сьогодні домінуючою причиною інтернаціоналізації ВО є економічна, коли зростання та конкурентоспроможність, національна освітня потреба, ринок праці та фінансові стимули поступово виходять на перший план у сучасній глобалізації економіки Європейських країн. Третя група причин обґрунтування інтернаціоналізації ВО є соціальна й культурна. У культурному контексті ВНЗ повинні відігравати більшу роль у створенні міжкультурного взаєморозуміння між студентами та викладачами. Соціальна причина інтернаціоналізації пов'язана з особистістю студента та викладача, які «опинившись у міжнародному середовищі стають менш провінційними», тобто втрачають свою національну специфіку. Автор переконаний, що роль ВНЗ у соціальній і культурній згуртованості знаходиться під тиском економічних перетворень у ці дні. Освітня причина інтернаціоналізації ВО пов'язана з розвитком міжнародної та міжкультурної домінанти в наукових дослідженнях, навчанні та освітніх послугах, розширенням горизонту ВО, розширенням ВНЗ, профілі й статусі ВНЗ, поліпшенням якості ВО та міжнародних

академічних стандартів. Серед них, на думку автора, профіль і статус ВНЗ, як це виражено в зростаючій важливості міжнародного рейтингу, стають більш домінуючими [2, 9].

Ганс де Віт вказує на відсутність спеціальних інститутів у державах-членах ЄС, які б могли займатися вивченням та аналізом наслідків процесів інтернаціоналізації ВО. Існують різні типи установ на місцевому, регіональному та національному рівнях, яким слід внести ключові питання оцінки інтернаціоналізації ВО у контекст своїх програм [2, 16].

Варто підкреслити, що у дослідженні Стефана Вінсент-Ланкрин (Stéphane Vincent-Lancrin) «Міжнародна вища освіта: тенденції та перспективи», у якому визначені основні сучасні стратегії інтернаціоналізації ВО, автор теж вказує на відсутність чіткої політики інтернаціоналізації ВО у країнах ЄС. Однак більш структурований та активний характер цієї громадської політики та стратегії інтернаціоналізації ВНЗ є однією з видатних змін за останнє десятиріччя. Сучасна практика виділяє чотири основні стратегії, що відображають різноманітність політичних мотивацій і інструментів, реалізованих у цій галузі. До таких стратегій С. Вінсент-Ланкрин відносить стратегію, яка заснована на взаєморозумінні; стратегію досконалості та конкуренції таланта; стратегію, засновану на доходах від покоління та стратегію розвитку потенціалу [5, 74].

Так, стратегія, яка заснована на взаєморозумінні, переслідує, насамперед, політичні, культурні, наукові та розвиваючі цілі. Це дозволяє і заохочує міжнародну мобільність студентів своєї країни та іноземних студентів і педагогів-дослідників, за допомогою грантів і програм академічних обмінів, а також партнерські відносини між вищими навчальними закладами.

Друга стратегія, яка базується на досконалості та конкуренції таланта, має таку ж мету, як і попередня стратегія, але націлена на більш активний і цільовий підхід до набору іноземних студентів. Вона спрямована на залучення талановитих студентів (і вчених), які можуть стати працівниками розумової праці для економіки приймаючої країни та для підвищення якості та конкурентоспроможності її науково-дослідних і ВНЗ.

Третя стратегія, яка базується на отриманні доходів від покоління, переслідує мету перших двох стратегій, але також має безпосередньо комерційні цілі: її ідея також пов'язана з розвитком експорту освітніх послуг. Метою даного підходу є підзарядка іноземних студентів, які (як правило) не отримують державні субсидії для вищих освітніх послуг за ринковою ціною. Тому, порівняно з національними студентами, іноземні студенти часто отримують додатковий дохід для навчання у ВНЗ, який заохочує їх стати конкурентоспроможними на міжнародному ринку освіти.

Четверта стратегія, заснована на розвитку потенціалу, полягає в заохоченні досліджень за кордоном і створенні іноземних курсів і навчальних закладів у країні, що розвиваються. Коли країна не має достатніх внутрішніх можливостей, щоб задовольнити всі свої потреби у вищій освіті, або не має національної системи належної якості, транскордонна освіта може допомогти зміцнити свій потенціал у плані виховної пропозиції та людських ресурсів для економіки та системи ВО [5, 75-80].

Аналіз висвітлення тенденцій розвитку вищої освіти в умовах сучасних суспільних змін у дослідженнях учених ЄС дозволяє зробити такі висновки:

- тематика досліджень Європейських учених концентрується на проблемах впливу процесів глобалізації, маркетинга та інтернаціоналізації на вищу освіту в Європейському Союзі;
- базові поняття дослідження носять синонімічний характер, тому часто виражаються різними термінами, але мають однакове більш деталізоване значення: «маркетинг», «комерціалізація» та «економізація»;
- особлива увага у дослідженнях учених ЄС приділяється вивченню та аналізу позитивних і негативних наслідків цих процесів на розвиток Європейської вищої освіти та можливістю передбачити її майбутнього;
- вирішенню проблем, пов'язаних з негативним впливом глобальних процесів на майбутній розвиток вищої освіти; на вирішення як внутрішніх проблем національної вищої освіти, так і на вирішення проблем, пов'язаних з

євроінтеграцією, які можуть стати на заваді людині жити та працювати в глобальному полікультурному просторі.

Перспективи подальшого дослідження проблеми бачимо у висвітленні тенденцій розвитку вищої освіти України в умовах сучасних суспільних змін у дослідженнях українських учених.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Garben S. The Future of Higher Education in Europe: The Case for a Stronger Base in EU Law [Електронний ресурс]. – LEQS Paper. – 2012. – No. 50. – 50 p. – Режим доступу: [http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/pdfs/LEQSPaper50\[1\].pdf](http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/pdfs/LEQSPaper50[1].pdf)
2. Hans de Witt Internationalization of Higher Education in Europe and its assessment, trends and issues [Електронний ресурс]. – 2010. – 28 p. – Режим доступу: http://www.nvao.net/page/downloads/Internationalisation_of_Higher_Education_in_Europe_DEF_december_2010.pdf
3. Kwiek M. The social functions of the university in the context of the changing State/Market relations (the global, European Union, and accession countries' perspectives) [Електронний ресурс]. – Poznan, 2002. – 31 p. – Режим доступу: http://www.cpp.amu.edu.pl/pdf/Commission_paper.pdf
4. Lynch K. Neo-liberalism and Marketisation: the implications for higher education European Educational Research Journal [Електронний ресурс]. – 2006. – Volume 5, Number 1. – 17 p. – Режим доступу: <http://firgoa.usc.es/drupal/files/lynch.pdf>
5. Vincent-Lancrin S. Principal current strategies for the internationalization of higher education / Higher Education to 2030 [Електронний ресурс]. – Р. 73-80. – Режим доступу: <http://www.mfdps.si/Files/Knjiznica/higher%20educational%202030%20OECD.pdf>

Рецензент

Сисоєва С.О. – док. пед. наук, проф.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2014

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ИССЛЕДОВАНИЯ УЧЁНЫХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Мосъпан Наталья Викторовна

кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры английской филологии

Киевский университет имени Бориса Гринченко, г. Киев

Monavik@ukr.net

Аннотация. В статье представлен анализ педагогических и социологических исследований европейских ученых, в которых рассматриваются вопросы влияния процессов глобализации, маркетизации и интернационализации на развитие высшего образования в Европейском Союзе, а именно анализ и отображение последствий рыночных отношений в высшем образовании. Определены внешние и внутренние проблемы высшего образования на современном этапе. К ним следует отнести

рыночные отношения в высшем образовании, направленные на изменение характера и роли высших учебных заведений в обществе, несовершенство реформ в сфере высшего образования и отсутствие соответствующей законодательной базы, создает препятствия для развития настоящего Европейского образовательного пространства. Перспективы дальнейшего исследования проблемы лежат в освещении тенденций развития высшего образования Украины в условиях современных общественных изменений.

Ключевые слова: высшие учебные заведения; высшее образование; глобализация; интернационализация; рыночные отношения

HIGHER EDUCATION TRENDS IN THE STUDIES OF THE EUROPEAN UNION

Natalia V. Mospan

PhD in pedagogics

Boris Grinchenko Kiev University, Kiev

Monavik@ukr.net

Abstract. The article presents an analysis of pedagogical and sociological studies of European scientists that address the impact of globalization, mercerization and internationalization in the development of higher education in the European Union, namely the analysis and display of the effects of market relations in higher education. Here is determined the external and internal problems of higher education at the present stage. They include market relations in higher education, aimed at changing the nature and role of higher education institutions in society, inadequate reforms in higher education and the lack of an appropriate legislative framework, that create obstacles to the development of the European higher education area. Prospects for further study of the problem are in the light of trends of development of higher education in Ukraine in the conditions of modern social changes.

Keywords: globalization; higher education institutions; higher education; internationalization; market relations